

רות פרק ד

א ובעז עֲלָהּ הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם, וְהָיָה הַגָּאֹל עִבְרָא אֲשֶׁר דְּבַר-בְּעֻז, וַיֹּאמֶר
 סוּרָה שְׂבָה-פָּה פְּלָנִי אֶלְמָנִי; וַיִּסַּר וַיֵּשֶׁב. ב וַיִּקַּח עֲשָׂרָה אַנְשִׁים מִזִּקְנֵי הָעִיר
 וַיֹּאמֶר שְׁבוּ פָּה; וַיֵּשְׁבוּ. ג וַיֹּאמֶר לַגָּאֹל, חֲלַקְתָּ הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאַחֵינוּ
 לְאַלְיִמְלֵךְ מִכֶּרֶה נְעָמִי הַשְּׂבָה מִשָּׂדֶה מוֹאָב. ד וַאֲנִי אִמְרָתִי אֲגַלֶּה אֲזַנְךָ
 לְאִמְרָה, קְנֵה נֶגֶד הַיְשָׁבִים וְנֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי, אִם תִּגָּאֵל גָּאֹל, וְאִם לֹא יִגָּאֵל
 הַגִּידָה לִּי וְאֲדַעָה כִּי אֵין זולתך לַגָּאֹל וְאֲנֹכִי אֶחָרִיד; וַיֹּאמֶר, אֲנֹכִי אֲגָאֵל.
 ה וַיֹּאמֶר בְּעֻז, בְּיוֹם קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד נְעָמִי וּמֵאֵת רוּת הַמּוֹאָבִיָּה אִשְׁת־
 הַמֵּת, קְנִיתָ לְהַקִּים שֵׁם-הַמֵּת עַל-נַחֲלָתוֹ. ו וַיֹּאמֶר הַגָּאֹל לֹא אוֹכַל לְגָאֵל לִי
 פֶּן אֲשַׁחִית אֶת נַחֲלָתִי; גָּאֹל לָךְ אֶתְּהָ אֶת גְּאֻלָּתִי, כִּי לֹא אוֹכַל לְגָאֵל. ז וְזֹאת
 לְפָנֶיךָ בְּיִשְׂרָאֵל עַל הַגָּאֻלָּה וְעַל הַתְּמוּרָה, לְקַיֵּם כָּל דְּבַר שֶׁלֶף אִישׁ נַעֲלוּ
 וְנָתַן לְרַעְהוּ; וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל. ח וַיֹּאמֶר הַגָּאֹל לְבְעֻז קְנֵה-לָךְ;
 וַיִּשְׁלַף נַעֲלוֹ. ט וַיֹּאמֶר בְּעֻז לְזִקְנֵי וְכָל הָעָם, עֲדִים אֶתֶם הַיּוֹם כִּי קְנִיתִי אֶת
 כָּל אֲשֶׁר לְאַלְיִמְלֵךְ, וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לְכַלְיוֹן וּמַחֲלוֹן מִיַּד נְעָמִי. י וְגַם אֵת רוּת
 הַמּוֹאָבִיָּה אִשְׁת־מַחֲלוֹן קְנִיתִי לִי לְאִשָּׁה, לְהַקִּים שֵׁם-הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ, וְלֹא
 יִכָּרֵת שֵׁם הַמֵּת מֵעַם אֶחָיו וּמִשַּׁעַר מְקוֹמוֹ: עֲדִים אֶתֶם הַיּוֹם. יא וַיֹּאמְרוּ כָּל
 הָעָם אֲשֶׁר-בְּשַׁעַר וְהַזְּקֵנִים: עֲדִים, יִתֵּן ה' אֵת הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל-בֵּיתְךָ,
 כִּי חָל וּכְלָאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׂתִיָּהֶם אֶת-בֵּית יִשְׂרָאֵל, וַעֲשֵׂה-חֵיל בְּאַפְרָתָה,
 וַיִּקְרָא שֵׁם בְּבֵית לָחֵם. יב וַיְהִי בֵּיתְךָ כְּבֵית פְּרִיץ אֲשֶׁר-יְלִדָה תִּמְרָה לִיהוּדָה
 מִן-הַזֹּרֵעַ אֲשֶׁר יִתֵּן ה' לָךְ מִן-הַנְּעֻרָה הַזֹּאת. יג וַיִּקַּח בְּעֻז אֵת רוּת וַתְּהִי לוֹ
 לְאִשָּׁה, וַיֵּבֵא אֵלֶיהָ; וַיִּתֵּן ה' לָהּ הַרְבִּיּוֹן, וַתֵּלֶד בֶּן. יד וַתֵּאמְרֵן הַנְּשִׁים אֶל-
 נְעָמִי, בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לָךְ גָּאֹל הַיּוֹם; וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל.
 טו וְהָיָה לָךְ לְמַשִּׁיב נֶפֶשׁ וּלְכֹלְכֵל אֶת-שִׁיבְתְּךָ: כִּי כִלְתְּךָ אֲשֶׁר אֶהְבַּתְךָ

לדתו, אשר-היא טובה לך משבעה בנים. טו ותקח נעמי את הילד ותשתהו בחיקה, ותהי-לו לאמנת. יז ותקראנה לו השכנות שם לאמר, ילד בן לנעמי; ותקראנה שמו עובד, הוא אבי ישי אבי דוד. {פ} יח ואלה תולדות פרץ, פרץ הוליד את חצרון. יט וחצרון הוליד את-רם, ורם הוליד את-עמינדב. כ ועמינדב הוליד את-נחשון, ונחשון הוליד את-שלמה. כא ושלמון הוליד את-בעז, ובעז הוליד את-עובד. כב ועבד הוליד את-ישי, וישי הוליד את-דוד.

הגאולה

פרק החתימה מכיל בקרבו את המסר העיקרי שהמגילה מבקשת להעביר.¹ העלילה שהתפתחה עד כה בשלושת הפרקים הקודמים תמצא את סיומה בסגירת מעגל של כל אחת מהדמויות, ותוצאות מעשיהן תהוונה עדות לטיב פועלן.

עלייה לשער

א ובעז עֲלֵה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם, וְהִנֵּה הַגָּאֵל עֹבֵר אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּעֵז,
וַיֵּאמֶר סוּרָה שְׂבָה פֹה פְּלִנִי אֶלְמִנִי; וַיֵּסֶר וַיֵּשֶׁב.

בועז ביקש להסדיר את הגאולה בבוקרו של יום כפי שהבטיח לרות, ולשם כך בחר את השער למקום בו היא תתקיים.

מתוך הנחתנו הקודמת כי השער משקף את מקום קביעת מדיניות הציבור וערכי החברה, ניתן להאיר כי עלייתו של בועז לשער, מבטאת תנועה פיזית הטומנת בחובה עלייה תודעתית. בכוונת בועז לרומם את עניין הגאולה מהמישור המשפחתי והאישי אל המרחב הציבורי, בו מוסר החברה מתווה את דרך ההנהגה. באופן זה הוא מעיד, כי אחריות ציבורית מונחת על כתפיו בהסדרת הגאולה, ואין הוא מבקש ליטול שכר אישי.

מוטיב המקריות שמלווה את העלילה מופיע גם בענייננו, כאשר המגילה מתארת את המפגש עם הגואל כדבר שאינו צפוי - 'וְהִנֵּה הַגָּאֵל עֹבֵר'.² הגעתו "במקרה" של הגואל, בזמן בו הוא נדרש לבועז, מעידה כי

¹ על פי מסכת ברכות (יב ע"א): "כללו של דבר - הכל הולך אחר החיתום".

² להרחבה יש לעיין לעיל בפרק א', פסקת 'יסוד המקריות'.

יד ה' מניעה את הסיפור שלפנינו, ומתוך הבנה זו למדו חכמים כי הקב"ה זימן את הגואל ברגע זה.³

פלוני אלמוני

המגילה ממשיכה להסתיר את הגואל באמצעות הכינוי 'פְּלָנִי אֱלֹמְנִי'.⁴ הישארותו ב"חושך" נוכח הדמויות המוארות, מלמדת שחשיפתו עלולה לפגום בהבנת התהליך המתחולל לנגד עינינו.

הסדרת גאולתה של רות איננה רק במישור המעשי, אלא צומחת מתוך שאיפה להכרה ציבורית שרות כל כך חפצה בה. בניגוד לבועז שהעיד כי מכיר הוא במעשיה של רות, מעיני הגואל נסתרים הרקע והמשמעות הרחבה של הגאולה. הוא אינו מבין את שורש הדברים. לכן, חסרון התמצאותו בתהליך מתבטא בהחשכת דמותו על ידי הסתרת שמו.

אילם מדברי תורה

במבט מעמיק, מתעוררת השאלה הבאה:

- מה ראתה המגילה להוסיף את הכינוי 'פְּלָנִי אֱלֹמְנִי' ולא הסתפקה במילה 'גואל'? הרי גם בדרך זו הדמות מוסתרת. שאלה זו עוררה את חכמים ללמוד כי הכינוי 'אֱלֹמְנִי' מהווה צוהר, שדרכו ניתן לקבל התרשמות נוספת על הגואל. באמצעות הביטוי 'אֱלֹמְנִי', המגילה רומזת כי סירובו העתידי של האיש לגאול בטענה "תורנית", כי

³ **רות רבה** (ז, ט): "מה לאחורי תרעא הוה קאים (האם הוא עמד מאחורי השער שהמגילה כתוב ויעבור?) אמר רבי שמואל בר נחמן אפילו היה בסוף העולם הטיסו הקב"ה והביאו לשם כדי שלא יהא אותו צדיק יושב ומצטער מתוך ישובו... ר' אליעזר אומר, בעז עשה את שלו ורות עשתה את שלה ונעמי עשתה את שלה, אמר הקב"ה אף אני אעשה את שלי...".
⁴ **רש"י** על הפסוק: "ולא נכתב שמו, לפי שלא בא לגאול, וכן מתורגם בנביאים 'כסי וטמיר'".

רקעה המואבי של רות מונע ממנה לבוא בקהל ה' - בטעות יסודה, ולכן נמשל האיש לאדם האילם מדברי התורה.⁵

בהתעמקות בשורש הדברים, ניתן למצוא את הקו המקשר בין אילם לבין חיסרון בידיעה תורנית. דיבור מהווה את גמר החיבור בין חלקי האדם, הגשמי והרוחני.⁶ חיסרון האילם מתבטא באי יכולתו ובחוסר הכרתו, לחבר בין רעיונות מופשטים לבין עולם המעשה המתגשם בדיבור. באופן דומה, התורה ירדה לעולם על מנת לחבר בין המושכלות האלוקיות לבין עולם הטבע, ואי ידיעה תורנית מהווה חיסרון הכרתי בחיבור שמים וארץ.

חיסרון ידיעתו התורנית של הגואל בדבר כשרותה של רות, מעיד עליו כי הוא דומה לאילם. אדם זה אינו יכול להכיר וממילא אילם מלבטא, כי הצטרפותה של רות לעם ישראל היא התגשמות רעיון רוחני שיצא לפועל בגאולתה המעשית, ועל כך הוא מכונה - 'אילם מדברי תורה'.

השראת שכניה

ב וַיִּקַּח עֲשָׂרָה אָנָשִׁים מִזְּקַנֵי הָעִיר וַיֹּאמֶר שְׁבוּ-פֹה; וַיֵּשְׁבוּ.

⁵ **רות רבה** (ז, ז): "...ר' יהושע אומר פלוני אלמוני שמו, ר' שמואל בר נחמן אמר אלם היה מדברי תורה. אמר הראשונים לא מתו אלא ע"י שנטלו אותן ואני הולך ליטלה, חס לי ליטלה לית אנא מערבב זרעי, איני מערבב פסולת בבני ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית". ניתן לפרש כי גם לשתי הדעות המנוגדות יש רעיון משותף בשם אלמוני.

⁶ כפי שכבר למדנו בדברי המהר"ל, **גבורות ה'** (לג): "כי האדם צורתו חיבור הנשמה השכלית והגוף ביחד, ודבר זה הוא עצמו כח המדבר שהוא נשמה עם הגוף כמו שיתבאר, וכח המדבר הוא גמר צורתו".

בהמשך לראיית בועז כי הסדרת הגאולה צריכה להיות עניין ציבורי ובעלת תוקף וחשיבות, הוא קיבץ מניין אנשים מזקני העיר שיהיו נוכחים באירוע.

הופעת הקודש בעולם תלויה בכמות אנשים מישראל.⁷ התקבצות עשרה אנשים יוצרת מסגרת ציבורית בה הקודש יוכל לחול והשכינה תשרה ביניהם.⁸ מניין עשרה אינו אוסף של פרטים, אלא מהווה מציאות כללית בה האישים מקושרים לרעיון אחד - הופעת הקודש בעולם.⁹ בקיבוץ מניין עשרה ביקש בועז שהשראת השכינה תהווה תשתית לקיום הליך הגאולה. באופן זה הליך המצווה אינו נשאר רק ברובד המעשי, אלא מקבל משמעות רוחנית - ציבורית, והיסוד האלוקי יתגלה דרך האירוע.

החלטתו של בועז שימשה מקור השראה לחכמים בהבנת משמעות הליך הקמת משפחה בישראל, והם קבעו לדורות כי ברכת החתנים תיאמר במניין עשרה.¹⁰ מעמד הנישואין הינו אירוע מכוון בחיי הזוג, ואף בקרב

⁷ שם (ג): "...וכאשר ישראל שש מאות אלף היה לישראל שלימות הראוי להם ואז יצאו ממצרים כמו העובר כאשר נשלם יוצא מבטן אמו...". מהר"ל, **תפארת ישראל** (ז): "...בשביל זה לא נתנה התורה עד שהיו שישים ריבוא, כי מפני כי מספר שישים הוא מספר שלם... מספר שישים שהוא מספר כללי. ובחלק יש שינוי לא בדבר שאינו חלק".

⁸ **מסכת סנהדרין** (לט ע"א): "...כל בי עשרה שכינתא שריא...". **מסכת ברכות** (ו ע"א): "...ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר אלוהים נצב בעדת אל...".

⁹ על פי מהר"ל, **נתיבות עולם**, נתיב התורה (א): "...כי מספר עשרה מורה על דבר שיש בו רבוי והוא כלל אחד מקושר כי כך הם עשרה, כי עד ט' מספר הפרטי שכל אחד מחולק לעצמו אבל עשרה הוא מספר כללי שהכל הוא אחד מקושר. ולכך היו"ד מורה על מספר עשרה, כי היוד היא קטנה עד שאין לחלוק היו"ד לשנים לקטנותה שהיא כמו נקודה אחת, ומורה לך כי עשרה הם מסודרים יחד עד שהם כמו דבר אחד".

¹⁰ **מסכת כתובות** (ז ע"ב): "...תנא מנין לברכת חתנים בעשרה? שנאמר ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה".

העם שמתברך בהוספת חוליה המקשרת בין דור העבר אל צאצאי העתיד, ומן הראוי שהקודש יחול במעמד זה.

מואבי ולא מואבית

הסדרת גאולת רות הניחה בפני הקהל שאלה מהותית בדבר צירופה של אישה מואבית לעם ישראל.

כפי שלמדנו, התורה אסרה עולמית על צאצאי מואב ועמון לבוא בקהל ה'. גילוי העריות החרוג של בנות לוט עם אביהן הביא להולדת בנים אלו, והטביע בהם תכונות המנוגדות למוסר וליושר האנושי. מבין תכונותיהן המקולקלות, עזות הפנים מהווה סממן היכר לטבע האומה המואבית.¹¹ תהום עמוקה שאיננה ניתנת לגישור פעורה בין עם המבקש לגלות את צלם האלוקים שבאדם, לבין אומות אלו אשר המוסר הטבעי זר לאופיין.

למניין עשרה בחר בועז את זקני העיר המשמשים כאוטוריטה רוחנית בכדי לדון בשאלה גורלית זו.¹² במסקנתם עלתה הבחנה בין הזכרים אשר

¹¹ **זוהר** (בלק, קפח): "...אמר רבי אלעזר ודאי כך הוא. ולמדנו עוד שזו שהיתה חצופה ואמרה מואב, שכתוב ותקרא את שמו מואב, נראה ישראל בחוצפה אליהם, כמו שהיא היתה חצופה שאמרה מואב, דהיינו שמאב היה בן הזה...".

¹² **רות זוטא** (ד): "...מזקני העיר - אין זקן אלא זה שקנה חכמה... וכל כך למה לדרוש לו אם היא מותרת לו או אם אסורה לו... מואבי ולא מואבית".

חסרון טבעם מונעם מלהתחבר עם ישראל,¹³ לבין טבע הנשים המאפשר קבלת מרות ערכית ומוסרית, ופותח את דלת ישראל לקבלתן לגיור.¹⁴ אולם, מעל החלטת הזקנים ירחף ספק במהלך הדורות שיטיל דופי בכשרות דוד, עד אשר יתברר לעיני כל ישראל כי אמת אלוקית התגלתה בהחלטתם, וכשר הוא למלכות ישראל.¹⁵

פניית הגאולה

ג וַיֹּאמֶר לְגָאֵל, חֲלַקְתָּ הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר לְאַחֵינוּ לְאַלְמֵיֶךָ: מְכַרָּה נַעֲמִי הַשְּׂבָה מִשְׂדֵה מוֹאָב. ד וַאֲנִי אֶמְרָתִי אֶגְלֶה אֶזְנֶךָ לְאָמֵר, קָנָה נָגֵד הַיְשָׁבִים וְנָגֵד זֶקְנֵי עַמִּי אִם תִּגְאָל גָּאֵל, וְאִם לֹא יִגְאָל הַגִּידָה לִּי וְאָדְעָה כִּי אֵין זולָתְךָ לְגֹאֵל וְאֵנְכִי אֶחְרִיךְ; וַיֹּאמֶר, אֵנְכִי אֶגְאָל.

דין הקודם לחסד

פניית בועז לגואל מגלה את הקשר המשפחתי כי אחים הם, ודבריו מתמקדים בהסדרת הגאולה של נחלת המת.

¹³ מהר"ל, **נצח ישראל** (לב): "...וכאשר בא לוט על בנותיו, אשר בנותיו נחשבים טפלים אצל האב, והם גם כן יצאו ממנו, לכך נחשב הכל מן האב. ותולדות אלו הם נוטים אחר הצורה, כי יש אל האיש משפט הצורה. ולפיכך נאסרו הזכרים ולא נאסרו הנקבות (יבמות עו ב), כי הזכרים יש להם משפט הצורה, והצורה באומה זאת יוצא מסדר המציאות..."

¹⁴ שם: "...אבל הנקבות מותרות, מפני שהנקיבה אינה צורה, ולפיכך אפשר לה הדביקות בישראל. ואדרבה, ראויים הם שעל ידם יהיו נולדים השלטונים האלוקים..."

¹⁵ **מסכת יבמות** (עו ע"ב): "אמר ליה דואג האדומי... שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו מאי טעמא דקאתי מרות המואביה!... יתר הישמעאלי" אמר רבא מלמד שחגר חרבו כישמעאל ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית..."

כפי שלמדנו, קיימת חובה מוסרית מהתורה למנוע את העברת נחלת המת לידי זרים, באמצעות גאולתה על ידי קרוב המשפחה. בתקופת קדם הושרש מנהג לכרוך את נישואי האלמנה עם גאולת הקרקע לעניין אחד. אולם בועז ביקש לחלק בין שני הנושאים. תחילה הציג בפני הגואל את הציווי הנוגע לגאולת הקרקע, ורק לאחר הסכמתו יחשוף שהקניין כולל את לקיחת רות. לאור זאת עולה השאלה:

- מדוע בחר לפעול בשני שלבים, ולא ציין אותם יחד?

בבסיס מעשהו של בועז מונחת ההכרה, כי תהליך הגאולה מושתת על שתי קומות. קומה ראשונה - מידת הדין בגאולת הקרקע, ועל גביה תיבנה מידת החסד בלקיחת רות.

כפי שלמדנו, ביסודה של המציאות מידת הדין קודמת למידת החסד ומהווה תשתית לקיומה.¹⁶ קביעת מסגרת של עקרונות המתווים התנהגות ומגדירים מוסר וצדק, מצמיחה תפיסה הרואה בהגדרת הגבולות הזדמנות לפעול לפנים משורת הדין ולאחוז במידת החסד. הדבר מלמד כי אלמלא הדין, לא הייתה קיימת הצדקה להופעת החסד בעולם. מתוך הבנה זו, בחר בועז לפעול בתחילה מכוח דין התורה בגאולת הנחלה, ובכך הכשיר את הקרקע להופעת החסד בלקיחת רות לאשה.¹⁷

¹⁶ על פי זוהר (ח"ב, כא ע"א): "ויהי ערב ויהי בוקר" - "...אמר רבי יצחק, משיוצא האור עד שנוטה לרדת נקרא יום, והוא מדת חסד, משנוטה לרדת נקרא ערב, והוא מדת הדין, והיינו דכתיב (בראשית א, ג) 'ויקרא א-להים לאור יום'".

¹⁷ להרחבה בנושא בהקשר הנהגת בית דוד יש לעיין בפסקה 'חסד ואמת נפגשו' בפרק ג'.

עם זאת, בעומק מידת הדין ישנה הכרה בחיוניותה של מידת החסד בעולם. בשל כך, בועז רמז כי זרעי החסד בלקיחת רות, טמונים כבר בגאולת הקרקע באמצעות המילה 'וְאֶדְעָה', המזכירה ביאה.¹⁸

הודאת בעל דין

פניית בועז אל הגואל מכוונת גם לקהל הנוכח באירוע, על מנת ליצור תהודה ציבורית לגאולה.

דרך תיאורה של נעמי 'הַשִּׁבָּה מְשֻׁדָּה מוֹאָב', והשמטת שמו של אלימלך, מבקש בועז את תשומת לב הקהל לתהליך שיבתה הפיזי והנפשי של נעמי. זאת, לעומת בעלה שנפטר עת אחז בדעתו להתנתק מעמו.

הצהרתו כי מעשה הקניין יתבצע בפני היושבים ובפני זקני עמו מלמדת, שקבוצת האנשים שקיבץ למניין משמשת להכרת המעשה משתי בחינות, המשפטית והמוסרית. הישיבה בשער מהווה סמל לקובעי מדיניות ושפיטה, והזקנים המורמים מעם מהווים דוגמא לדור הצעיר למוסר וחכמה.

בועז ציין כי הוא ייקח אחריות לגאול את רות במידה והגואל יסרב, כאשר סגנון הניסוח הוא בגוף שלישי נסתר - 'וְאִם לֹא יִגָּאֵל'. מכאן למדו חכמים, כי דבריו אלו מכוונים ליושבים בשער המשמשים כבית דין,¹⁹ ואמירתו באופן זה נחשבת כמעין הודאת בעל דין המטיל על עצמו חיוב שיצטרך לבצע.²⁰

¹⁸ רות זוטא (ד): "הגידה לי ואדעה - שלא תאמר יש לי אשה ויש לי בנים הריני כונסה לתוך ביתי על מנת שלא אזקק לה..."

¹⁹ שם: "...ואם לא יגאל - ואם לא תגאל מבעי ליה, אלא לבית דין אמר כן".

²⁰ תוספתא (בבא מציעא א, ה): "הודאת בעל דין - כמאה עדים דמי".

הקמת שם המת

הַיְאֹמֶר בְּעֵז, בְּיוֹם קְנוּתָךְ הַשְׂדֵה מִיַּד נַעֲמִי; וּמֵאֵת רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה
אֲשֶׁת הַמֵּת קָנִיתָ לְהֶקִים שֵׁם-הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ.

לאחר הסכמת הגואל לקיים את עיקר הדין בגאולת הקרקע, חושף בועז את החובה המוסרית הנלוות בלקיחת רות לאשה, שבמרכזה ניצבת הקמת שם המת על נחלתו. ביטוי זה לקוח ממצוות הייבום, שאמנם לא מתקיימת כאן על כל פרטיה, אך רוחה אומץ בקרב דורות קדם כמנהג מוסרי המרחיב את שורותיהם של נושאי החיוב אצל קרובי המשפחה. תיאורו את רות כ'מוֹאֲבִיָּה', מבטא כי עברה ימשיך לרחף מעליה עד אשר גאולתה תחתום את תהליך הצטרפותה לעם ישראל. מצוות הקמת שם המת מצריכה בירור:

- כיצד נישואי האלמנה עם קרוב משפחת הנפטר מקימים את שם המת על נחלתו?

דיני האבלות בישראל מכוונים את האבל, לבטא את כאבו וצערו בדרך ובמינון הראויים.²¹ יציאה ממסגרת זו פוגמת ביסוד האמונה ומניבה תוצאות קשות.²² בטבעו של עולם, הזמן שעובר מקהה את הרגשת השכול הקשה שהתפרצה עת קבלת בשורת האיוב בפטירת קרוב, וגזרה היא שהמת ישתכח מהלב.²³

²¹ **מסכת מועד קטן** (כו ע"ב): "שלושה לבכי, ושבעה להספד, ושלושים לגיהוץ ולתספורת. מכאן ואילך אמר הקב"ה: אי אתם רחמנים יותר ממני". וכן על פי **שולחן ערוך** (שצד, ג): "כל מי שאינו מתאבל כלל כמו שצוו חכמים - הרי זה אכזרי, והיא אינה דרך התורה...".

²² שם: "...כל המתקשה על המת יותר מדי - על מת אחר הוא בוכה חס ושלום".

²³ **מסכת פסחים** (נד ע"ב): "שלושה דברים עלו במחשבה להיבראות, ואם לא עלו דין הוא שיעלו... ועל המת שישתכח מן הלב". **מסכת ברכות** (נח ע"ב): "אמר רב אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר

כנחמה לכך, צאצאיו של אדם מהווים עדות חיה לקיומם ומפעלם של דורות ראשונים.²⁴ כמו גם, הורשת נחלת האב לילדיו מקבעת את שם הנפטר לקרקע קבועה ונצחית, ובכך מעמידה את שמו וזכרו.²⁵ הנחתנו מלמדת כי 'שם הַמֵּת' הוא שם כולל למהותו הרוחנית, המוסרית והקניינית של האדם.

התורה מטילה אחריות מוסרית על המשפחה האבלה, ובמידה והנפטר לא השאיר אחריו צאצאים עליה לעשות מעשה. נישואיה השניים של האלמנה עם קרוב משפחה בעלה, יטביעו את חותמם לדורות בהקמת זרע משותף, ובשמירה על הזכויות הקנייניות של נחלת המת בתוך המשפחה.

הקמת שם המת אינה תחיקים בקריאת שם הילד על זכרו,²⁶ אלא תתבצע כאשר קרוב המשפחה יכנס לנעלי המנוח בזכויותיו הקנייניות בארץ, ובכך יישא את שמו.²⁷ מעשיו בנחלה יפעלו מכוח המת שנפטר

שנים עשר חדש, שנאמר (תהלים לא, יג) 'נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד'." **מסכת מועד קטן** (ח ע"ב): "ושמואל אמר לפי שאין המת משתכח מן הלב שלשים יום".

²⁴ על פי **ישעיהו** (נו, ה): "וְנָתַתִּי לָהֶם כְּבִיטִי וּכְחֹמְתֵי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן לּוֹ אֲשֶׁר לֹא יִפְרֹת". וכן על פי **מסכת חגיגה** (ט ע"א): "רבי שמעון בן מנסיא אומר: איזהו מעוות שאינו יכול להתקן - זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. אם תאמר בגונב וגזול - יכול הוא להחזירו ויתקן. וכן בדברי רש"י על אתר: שהביא פסולין בישראל, ויהא זכרון, לפיכך אין עונותיו נמחקין בתשובה".

²⁵ **במדבר** (כז, ד): בהקשר בנות צלופחד "לָמָּה יִגְרַע שֵׁם אֲבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֶּן תִּנֶּה לָנוּ אֲחִיזָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִינוּ".

²⁶ **מסכת יבמות** (כד ע"א): "נאמר כאן יקום על שם אחיו ונאמר להלן (בראשית מח, ו) 'על שם אחיהם יקראו בנחלתם' מה שם האמור להלן נחלה אף שם האמור כאן לנחלה. אמר רבא אף על גב דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו הכא אתאי גזרה שוה אפיקתיה מפשטיה לגמרי". (כאן באה גזרה שווה שמוציאה את משמעות הפסוק מפשוטו).

²⁷ על פי **בראשית** (מח, ו): "...על שם אֲחֵיהֶם יִקְרָאוּ בְּנֵחֻלָּתָם".

ויהו זכר לעיני הציבור. גם הישארות האלמנה בנחלת בעלה הראשון בזכות נישואיה עם קרוב משפחתו - תנציח את זכרו.²⁸

קניין

גאולת הקרקע ולקיחת רות לאשה, מתוארים כמעשה קניין ('קְנוּתָךְ', 'קְנִיתִי'). חכמים ראו את קניין הקרקע כמקור לימודי לליקוחי אישה לנישואים, ובכך חשפו בפנינו כי קיים קשר רעיוני בין העניינים.²⁹ כפי שלמדנו, האדם הוא שם כולל למהותו הרוחנית, המוסרית ולזכויותיו הקנייניות. במעשה הקניין מתרחשת העברת בעלות שטומנת בחובה לקיחת אחריות. מרגע זה ואילך, קניינו של האדם מהווה חלק ממנו, ומשמש כידו הארוכה לכל.³⁰

בשונה מלקיחת מיטלטלין שלרוב אינם מתקיימים לעד, רכישת קרקע קובעת יתד לדורות. חכמים למדו כי לקיחת האישה תחת כנפי בעלה, יוצרת התקשרות עצמית בין האיש לאשתו, בעלת תוקף נצחי כקרקע המסמלת נצחיות.³¹

²⁸ רש"י, (רות ד, י), 'להקים שם המת על נחלתו': "מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה, ומכנסת ומוציאה, אומרים: "זאת היתה אשת מחלון", ושמו נזכר עליה".

²⁹ מסכת קידושין (ב ע"א): "גמר 'קִיחָה' 'קִיחָה' משדה עפרון: "כי יקח איש אשה", וכתוב התם "נתתי כסף השדה קח ממני". וקִיחָה איקרי קניין (קִיחָה נקראת קניין), דכתיב: "השדה אשר קנה אברהם".

³⁰ על פי רמב"ם, משנה תורה, הלכות נזקי ממון (א): "כל נפש חיה שהיא ברשותו של אדם שהזיקה הבעלים חייבין לשלם, שהרי ממונם הזיק: שנאמר "כי יגוף שור איש את שור רעהו..." (שמות כא, לה); אחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף, לא דיבר הכתוב בשור אלא בהווה".

³¹ אפשר ללמוד עקרון זה מדברי רש"י, (דברים לב, א): "ולמה העיד בהם שמים וארץ... אמר משה, אני בשר ודם למחר אני מת, אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם, לפיכך העיד בהם שמים וארץ, עדים שהם קיימים לעולם...".

יוצא אפוא, כי דברי בועז צומחים מההכרה כי הגאולה המונחת לפתחו של הגואל הינה בעלת חשיבות גדולה שתטביע את חותמה לדורות עולם.

סירוב הגאולה

וַיֹּאמֶר הַגָּאֵל, לֹא אוֹכַל לְגַאֵל לִי פֶן אֶשְׁחִית אֶת נַחְלָתִי; גָּאֵל לְךָ אֶתָּה אֶת גְּאֻלְתִּי כִּי לֹא אוֹכַל לְגַאֵל.

לאחר חשיפת בועז, כי גאולת הקרקע כרוכה בנישואין לרות, הגואל חזר בו מהסכמתו. בנימוקו לכך ציין כי הדבר אינו אפשרי ('כי לא אוכל לגאול') כיוון שהדבר יפגע בנחלתו ('פֶן אֶשְׁחִית אֶת נַחְלָתִי').

הקמת שם המת בכפייה לא תשיג את המטרה הרצויה, ולכן התורה הניחה את המעשה המוסרי לבחירתו האישית של קרוב המשפחה.³²

כפי שלמדנו, נחלת האדם מעידה על זכותו הקניינית ומהווה חלק ממנו. הדבר מלמד כי הגואל סובר שצירופה של רות לחייו תהווה פגם מוסרי שיכתים את כל מהותו. סגנון דיבורו ('לי', 'לך') מעיד עליו, כי התועלת האישית היא המדד מבחינתו לעשיית הגאולה, וכשראה שהדבר אינו מועיל לו בחר לסרב.

הנחתנו מלמדת כי בתוך דבריו הכפולים 'לא אוכל לגאול', טמון חוסר רצון לגאול את רות, ולא מדובר במניעה טכנית. מכאן ניתן להבין

³² נדגיש שאין מדובר כאן על ייבום, אך רוחה של המצווה מרחף כאן. רמב"ם, **משנה תורה**, הלכות ייבום וחליצה (א, ב): "לא רצה לייבם, או שלא רצת היא - הרי זה חולץ לה... ומצות עשה מן התורה, לחלוץ אם לא רצה לייבם, שנאמר 'וחלצה נעלו...'".

את לימוד חכמים שתלה את סירוב הגואל ברקע המואבי של רות, ובחשש כי זרעם המשותף יהיה פגום.³³

התעודה בישראל

ז וְזֹאת לְפָנַי בְּיִשְׂרָאֵל עַל הַגָּאֵלָה וְעַל הַתְּמוּרָה, לְקַיֵּם כָּל-דְּבָר
שֶׁלְּךָ אִישׁ נֶעְלָו וְנָתַן לְרַעְהוּ; וְזֹאת הַתְּעוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל.

בכדי לתת רקע החיוני להבנת המשך העלילה, הנביא כתב את הפסוק כמאמר מוסגר העוצר לרגע את רצף הסיפור. בתקופת התרחשות המגילה, קיומו של מעשה קניין בקרקע הושג באמצעות שליפת נעלו של אחד מהמשתתפים במכירה ומסירתו לרעהו.³⁴ תיאור זה מלמד כי אין מדובר במגילתנו בחליצה הנובעת ממעשה ייבום.³⁵

הגאולה

ח וַיֹּאמֶר הַגָּאֵל לְבִעֹז, קְנֵה-לְךָ; וַיִּשְׁלַף נֶעְלוֹ.

תשובתו ההחלטית והזריזה של הגואל מעידה על רצונו להיפטר "מהעול" שהזדמן לפתחו. אין הוא מעוניין לגאול, ורוצה הוא לנצל את ההזדמנות להעביר את הגאולה לבעוז.

³³ רש"י על אתר: "פן אשחית את נחלתי - זרעי, כמו: "נחלת ה' בנים"; לתת פגם בזרעי, שנאמר: "לא יבא עמוני ומואבי", וטעה ב"עמוני ולא עמונית". **רות רבה** (ז, י): הראשונים לא מתו אלא על ידי שנטלו אותן, ואני הולך ליטלה? חס לי ליטלה, לית אנא מערבב זרעי, איני מערבב פסולת בבני".

³⁴ **מסכת בבא מציעא** (מז ע"א): "נתן לרעהו גאולה זו מכירה וכן הוא אומר (ויקרא כז, כ) לא יגאל תמורה זו חליפין וכן הוא אומר (שם י) לא יחליפנו ולא ימיר אותו לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו...".

³⁵ שהרי התנאים המכשירים ייבום וחליצה אינם מתקיימים בענייננו, וכן בחליצה האלמנה צריכה לחלוץ את נעלו של היבם המסרב - דבר שלא מתרחש במגילתנו.

במבט מעמיק, הנעל שבאמצעותה מתבצע מעשה הקניין מסמלת את ערכי החברה הרואה את היציבות והביטחון שהקרקע נותנת לאדם. אי תיאור המגילה בזהות שולף הנעל הוביל למחלוקת חכמים בהבנת מעשה הקניין בין בועז לגואל.³⁶ ניתן לומר, כי דרך עמימות זו רומזת המגילה כי לשתי אפשרויות ההבנה יש מקום במשמעות הקניין.³⁷

הכרזת בועז

ט. וַיֹּאמֶר בְּעֹז לְזָקְנִים וְכָל-הָעָם, עֲדִים אִתָּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאַלְמֵלֶךְ, וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר לְכַלְיוֹן וּמַחְלוֹן מִיַּד נְעָמִי. י. וְגַם אֶת רוֹת הַמַּאֲבִיָּה אֲשֶׁת מַחְלוֹן קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה, לְהִקִּים שָׁם הַמֶּת עַל נַחְלָתוֹ, וְלֹא-יִפְרֹת שָׁם-הַמֶּת מֵעַם אֲחִיו וּמִשְׁעַר קְדוּמוֹ; עֲדִים אִתָּם הַיּוֹם.

הכרזתו של בועז מתחילה ומסתיימת במילים 'עדים איתם היום'. עדותם של מניין האנשים והעם שהתקבץ, יוצרת את התוקף הציבורי לגאולה אשר מלכתחילה חפץ בו. כדי להסיר ספק, בחר בועז להרבות בפרטי הגאולה המדגישים כי הוא קונה 'הכל', והגאולה מוחלטת.

לראשונה, המגילה חושפת כי בעלה של רות היה מחלון. עובדה זו הייתה נסתרת עד כה כיוון שלא הייתה נצרכת להבנת העלילה. כעת מתברר, כי שמו של מחלון יוקם על נחלתו באמצעות הגאולה.³⁸

³⁶ **רות רבה** (ז, יב): "נעלו של מי? רב ולוי, חד אמר נעלו של בעז, וחרינא אמר נעלו של גואל. נראין הדברים כמאן דאמר נעלו של בעז שדרך הלוקח להיות נותן ערבון".

³⁷ הדעה האחת סוברת כי המוכר מאבד את יציבותו ולכן עליו לשלוח. מאידך גיסא יש לומר כי הקונה צריך לשלוח כיוון שכך מקובל שהקונה מעביר תשלום עבור קנייתו, ובנוסף הדבר מביע כי על אף היותו יחף יש לו קרקע יציבה שעליו הוא כעת עומד.

³⁸ **רש"י**, (רות ד י'): "...מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה, ומכנסת ומוציאה, אומרים: "זאת היתה אשת מחלון", ושמו נזכר עליה".

בועז מציין כי הקמת שם המת, מונעת את כריתת שמו 'מַעַם אֶחָיו ומִשְׁעַר מְקוֹמוֹ'. באופן זה מעיד הוא בפרהסיה, כי מטרת גאולתו היא להנכיח את שם הנפטר לא רק ברובד המשפחתי, אלא גם במישור הציבורי והמוסרי שבא לידי ביטוי בשער.³⁹

ברכת העם

יֵאמְרוּ כָּל הָעַם אֲשֶׁר בְּשַׁעַר יְהוֹזָקָנִים - עֲדִים; יִתֵּן ה' אֶת הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל בֵּיתָךְ, כְּרַחֵל וּכְלָאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל, וַעֲשֵׂה חֵיל בְּאַפְרָתָה, וּקְרָא שֵׁם בְּבֵית לְחָם.

הדגשתו הקודמת של בועז ('עֲדִים אֲתֶם הַיּוֹם') נשאה את פירותיה, והעם הצהיר כי 'עֲדִים' הם לגאולה. הקהל הוסיף לברך את בועז בברכת חתנים שרקעה עמום. המגילה אינה חושפת האם ברכה זו ייחודית לגאולת בועז את רות, או שמא זוהי ברכה בעלת נוסח קבוע שהייתה מקובלת במקומם בכל מעמד נישואין.

עם זאת, ניתן להצביע על קיומו של מכנה משותף בין שתי האפשרויות. ברכת הקהל נפתחת בהזכרת שם האלוקים המבטא הכרה ציבורית, כי האישה הניצבת לפניהם כשרה לבוא בקהל ישראל. עיון בנוסח הברכה מעורר את השאלות הבאות:

- מה ראו לציין את שתי האימהות ('כְּרַחֵל וּכְלָאָה')?
- ומדוע רחל קודמת ללאה? הרי לאה היא הבכורה.

³⁹ להרחבה במשמעות 'שער' יש לעיין בפסקה 'שער עמי' בפרק ג'.

רחל ולאה

נישואיו של יעקב שונים ממעשה אבותיו, אברהם ויצחק, אשר נשאו אישה אחת. בעקבות המרמה של הכנסת לאה תחת כנפיו במקום רחל, השאיר אותה יעקב כאשתו הראשונה, על אף רצונו הראשוני לשאת רק את רחל.

מתוך הבנה כי יעקב אינו אלא בחיר האבות,⁴⁰ צריכים אנו לדעת כי מחשבה קדמה למעשה, ונישואיו לשתי האחיות נבעו ממשמעות עמוקה והסתכלות ארוכת טווח.

פני יעקב

במבט אמוני, יעקב אבינו אינו אדם פרטי, ופעל בחייו להכשיר את הקרקע להופעת עם ישראל בעולם.⁴¹ ישראל הקשורים בעצמיותם אל אלוקים,⁴² נועדו לחשוף את נשמת העולם, עד אשר האנושות כולה תכיר כי 'ה' אֱלֹהִים וְשֵׁמוֹ אֱלֹהֵי דָוִד'.⁴³

אמונת ישראל מורה כי אמת אלוקית מהווה את התשתית לקיום הבריאה, ועומדת בבסיס הנהגת הבורא בעולם.⁴⁴ לכן, דווקא יעקב

⁴⁰ **בראשית רבה** (וישלה, עו): "...בחור שבאבות זה יעקב שנאמר, "כי יעקב בחר לו יה". **זוהר פר'** וישלה יז "בא וראה, יעקב בחיר שבאבות היה".

⁴¹ רמב"ם, **מורה נבוכים** (ח"ג, נא): "...מפני שהייתה תכלית סייעתם במציאותם, המצאת אומה אשר תדע את ה' ותעבדהו...".

⁴² **זוהר** (ח"ג, עג ע"א): "קודשא בריך הוא, אורייתא וישראל חד הוא".

⁴³ **זכריה** (יד, ט): "וְיָהוָה ה' לְמִלְכָּךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֱלֹהֵי דָוִד וְשֵׁמוֹ אֱלֹהֵי דָוִד".

⁴⁴ על פי **מסכת שבת** (נה ע"א): "חותמו של הקב"ה אמת". וכן על פי **מדרש אבות דרבי עקיבא** (כה): "...מפני מה, מפני שהקב"ה נקרא אמת וכסאו מאז יושב עליו באמת, ופניו יקדמו חסד ואמת וכל דבריו דברי אמת, וכל משפטיו משפטי אמת, וכל ארחותיו חסד ואמת...".

שמירתו אמת,⁴⁵ יפעל לחשוף באמצעות זרעו את הנסתר בפנימיות העולם אל הצד הנגלה.

בזכות תכונת האמת שבו, נבחרו פניו של יעקב להיות חקוקים תחת כיסא הכבוד.⁴⁶ הפנים כמשל מהווים גשר בין העולם הפנימי לחיצוני, בין הנסתר לגלוי, ומשקפים את רבדי נפש האדם.⁴⁷ בבסיס נפשו של יעקב עומדת שאיפה אחדותית הדורשת שנשמת העולם תצא אל הפועל כלפי חוץ באופן שלם. בשל רצונו הזהה לרצון האלוקים בחשיפת האמת הנסתרת בעולם, זכה הוא לכינוי 'א-ל' מפי הגבורה.⁴⁸

'איתכסיא ואיתגליא'

כבר בפגישתו הראשונה עם רחל זיהה יעקב את ייחודיותה, ואהבתו אליה זרזה אותו לקחתה לאשה. תיאור התורה את רחל 'פֶּת תָּאֵר וַיִּפֶּת מְרָאָהּ', משייך אותה לדמויות מופת אשר יופיין החיצוני משמש כעדות נאמנה על קיומו של טוהר פנימי המתגלה בצד החיצוני והמעשי בעולם.⁴⁹ בבסיס אהבת יעקב לרחל עומדת הכרתו כי קיים קשר עמוק וייחודי ביניהם. ביכולתה של רחל לפעול בעולם הגלוי והמעשי מתוך חיבור

⁴⁵ **מיכה** (ז, ט): "תִּתֵּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם...". רמב"ן, **אמונה וכתובין** (טו): "...ועוד יש לומר שנתנה לו מדת האמת, כדי להעיד עליו שלא במרמה קבל הברכה ושלא רמה את לבן".

⁴⁶ **פרקי דרבי אליעזר** (לה): "...מלאכי השרת עולים ויורדים בו, ורואין פניו של יעקב, ואומרים זה הפנים כפני החיה שבכסא הכבוד...".

⁴⁷ המילה 'פנים' בעלת שתי משמעויות שונות פְּנִים, פָּנִים - דבר שיכול להעיד גם על מכנה משותף כפי שכתבנו לעיל. וכן על פי **קהלת** (ח א): "...חֶקְמַת אָדָם תֵּאִיר פָּנָיו...".

⁴⁸ **מסכת מגילה** (יח ע"א): "ואמר רבי אחא אמר רבי אלעזר מנין שקראו הקב"ה ליעקב א-ל? שנאמר (בראשית לג, כ) ויקרא לו א-ל אלוהי ישראל".

⁴⁹ **מסכת בבא בתרא** (נח ע"א): "הכל בפני שרה כקוף בפני אדם, שרה בפני חוה כקוף בפני אדם, חוה בפני אדם כקוף בפני אדם, אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם... שופריה (יופיו) דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון", וכן עוד דמויות כדוגמת האמהות וכו'.

פנימי עם נשמת העולם. כשרונה הייחודי הוא בכחינת 'עלמא דאיתגליא', המבטא את הצד הגלוי שדרכו היא פועלת בעולם.⁵⁰ בשל תכונתה זו שהועברה לצאצאיה, התמנה יוסף להיות משביר לכל ארץ מצרים, ונחקק בזיכרון האומה כדוגמא ראויה של איש חזון ומעש. אהבת יעקב לרחל צמחה מתוך הכרה עמוקה כי היא משלימה אותו לצורך בניית בית ישראל. תכונתה תסייע בהשגת ייעודו של עם ישראל, בחשיפת האמת האלוקית הנסתרת בעולם.

בעוד שהתורה הציגה את יופייה של רחל, לאה מתוארת כבעלת עיניים רכות. כשם שחומר רך ניחן בתכונה המאפשרת להשפיע עליו, כך לאה נראית כלפי חוץ כשברירית ובעלת עשייה מצומצמת. מכאן ניתן להבין את דרשת חכמים, שדמעתה הייתה מצויה, בשל הבנתה כי נגזר עליה להינשא לעשו הרשע, ולא פעלה כלפי חוץ לשנות את רוע הגזרה.⁵¹ עם זאת, מצד האמת לאה פועלת מאד במציאות, אך באופן שאינו מעורר רושם חיצוני כמו אצל רחל, ועל כן היא מבטאת 'עלמא דאיתכסיא', עולם מכוסה ונסתר. דמעותיה שנדמה היה כי מבטאות חולשה וייאוש, פעלו ושינו את הגזרה.⁵² עשייתה הנסתרת מבטאת

⁵⁰ **זוהר** (ח"ב, כט ע"ב): "...אבל רזא דמלה דרחל ולא תרי עלמין נינהו, חד עלמא דאתכסיא וחד עלמא דאתגליא..." (אבל סוד הדבר של רחל ולא- שני עולמות הן, אחת עולם המתכסה, ואחת עולם המתגלה).

⁵¹ **מסכת בבא בתרא** (קכג ע"א): "רב אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה. שהיתה שומעת על פרשת דרכים, בני אדם שהיו אומרים שני בניו יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן. והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת גדול מה מעשיו איש רע הוא מלסטם בריות, קטן מה מעשיו (בראשית כה, כז) איש תם יושב אוהלים והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה..."

⁵² **זוהר** (ויחי, ער): "ותא חזי, דמעוה רבות הזילה אותה הצדקת לאה בשביל שתהיה בחלקו של יעקב, ולא לאותו רשע עשו, וזהו שלמדנו, כל אדם המוריד דמעות לפני הקב"ה, אף על פי שכבר נגזר

התקשרות איתנה עם האידיאל אותו היא מבקשת לממש - גילוי האלוקות בעולם. בזכות שאיפתה לדבוק בקודש, יכלו בניה לקום פעם אחר פעם מעפר הנפילה ולבנות את דרך התשובה, דוגמת דוד שהכיר בטעות מעשהו עם בת שבע, ובניגוד לשאול מבני בניה של רחל, שהתקשה להודות בטעותו במלחמתו בעמלק.

לאחר היכרות יעקב עם לאה ומגמתה בעולם, הבין הוא כי תכונתה תשלים את בית ישראל לצורך מימוש ייעודם. תכונתה הייחודית של לאה לדבוק בחפץ לגילוי הטוב חרף סיבוכי המציאות, זיכו את זרעה למלכות וכהונה המגלים את האלוקות בעולם.

עץ יהודה ואפרים

‘אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת-בֵּית יִשְׂרָאֵל’ - בית ישראל נבנה על שני יסודות אלו, רחל ולאה המהוות שתי בחינות המשלימות זו את זו.⁵³

מגמתה של רחל תתגלה ביסודו של משיח בן יוסף שבזכות כשרונו יפעל במציאות הגלויה, ובחינת לאה תתבטא במשיח בן דוד האמון על ההנהגה הרוחנית וקביעת החזון. ההתנגשות בין מגמות אלו הייתה בלתי

עליו העונש, יקרעו את הגזר דין, ולא יוכל העונש לשלוט עליו, מאין לנו זה, מלאה, כי נגזר על לאה להיות בחלקו של עשו, והיא בתפילתה הקדימה להינשא ליעקב, ולא ניתנה לעשו.”
⁵³ רבי יוסף קארו, **מגיד מישורים רות**: “כרחל וכלאה דנפקו מניהון מלכין (שיצאו מהם מלכים) מרחל נפקו (יצאו) יוסף ויהושע וגדעון ושאול ויהוא ומלכים אחרים. ומלאה נפקא (יצאה) מלכות בית דוד אשר בנו שתיהן דבניינא דמלכות בית ישראל.”

נמנעת,⁵⁴ אך העיד הקב"ה כי גאולת ישראל תיכנה בזכות חיבור עצמי של יסודות אלו.⁵⁵

'כְּרַחֵל וּכְלָאָה' - אנשי בית לחם של שבט יהודה הקדימו בדבריהם את רחל ללאה. בכך העידו שהם מכירים כי בזכות אהבת יעקב לרחל התחיל להיבנות עם ישראל,⁵⁶ ובשל כך זכתה רחל להיקרא 'אמם של כל ישראל'.⁵⁷

חיל ושם

החלק הראשון של ברכת החתנים מסתיים באיחול לחתן וְיַעֲשֶׂה חֵיל בְּאֶפְרַתָּה, וְקָרָא שֵׁם בְּבֵית לְחָם'. אמירה המתמקדת בעשייתו העתידית של החתן במעמד הנישואין, מלמד כי קיים קשר בין העניינים. הקמת משפחה יוצרת מרחב המאפשר צמיחה אישית ומשפחתית. לכן, הקהל מניח כי בית המשפחה יקנה לבועז כוח ויכולת הנהגה חיצונית לפעול גדולות ונצורות באפרתה, ובזכות מעשיו יקנה לו שם ומעמד בבית לחם.

⁵⁴ **בראשית רבה** (ויגש ב): "כִּי הָיָה הַמְּלָכִים נוֹעְדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו (תהלים מח, ה), כִּי הָיָה הַמְּלָכִים, זֶה הַיּוֹדָה וְיֹסֵף. עָבְרוּ יַחְדָּו, זֶה נִתְמַלֵּא עֲבָרָה עַל זֶה וְזֶה נִתְמַלֵּא עֲבָרָה עַל זֶה".

⁵⁵ **יחזקאל** (לו, יט): "דִּבַּר אֱלֹהִים, פֶּה-אֶמַר אֶ-דְּנִי ה' הָיָה אֲנִי לְקַח אֶת-עַץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד-אֶפְרַיִם, וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חִבְּרוּ; וְנִתְתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת-עַץ יְהוּדָה, וְעָשִׂיתִם לְעֵץ אֶחָד, וְהָיוּ אֶחָד, בְּיַדִּי". הראי"ה **שמונה קבצים** (ז, קסג): "...ועץ יוסף ועץ יהודה נעשים עץ אחד. אורו של משיח הוא זה, ד' צדקנו זה שמו אשר יקראו לו, המלך שהשלום הוא שלו".

⁵⁶ על פי **רות רבה** (ז, ג): "וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אֲשֶׁר בְּשַׁעַר גֹּוֹ' - אָמַר רַבִּי בְרַכְיָה רוּב מְסוּבִין מִשַׁל לָאָה, לְפִיכֵךְ הוּא עוֹשֶׂה אֶת רַחֵל עֵיקֶר. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַר כְּהֵנָא רַחֵל הִיתָה עֵיקְרוֹ שְׁלוֹ, שְׁנֵאמַר 'זֶרְחַל עֲקָרָה' - עֵיקְרָה...".

⁵⁷ **בראשית רבה** (עא, ג): "תני רבי שמעון בר יוחאי לפי שכל הדברים תלוין ברחל לפיכך נקראו ישראל על שמה (ירמיהו לא) 'רחל מבכה על בניה...'. "

פרץ זרח

יב ויהי ביתך כבית פֶּרֶץ אֲשֶׁר-לְדָה תִּמְר ליהוּדָה מִן-הַזֶּרַע, אֲשֶׁר יִתֵּן ה' לְךָ מִן-הַנְּעֻרָה הַזֹּאת.⁵⁸

ברכת החתנים מסתיימת בהזכרת מעשהו של יהודה עם תמר כלתו אשר הביא להולדת תאומים, פרץ זרח.⁵⁹ בדרך זו הקהל מעיד כי גאולת האלמנה קשורה לרוח הייבום שריחפה מעל מעשהו של יהודה.⁶⁰ התמקדות הברכה בפרץ וההתעלמות מזרח מעוררת לשאול: - מה ראו לעשות כן? הרי מעשה יהודה הביא להולדת שני התאומים.

במבט כולל, ניתן לראות את קווי הדמיון בין לידתם של יעקב ועשו לבין לידתם של זרח ופרץ. בשני המקרים מתואר שמאבק מסוים מלווה את לידתם של התאומים ביציאתם מן הרחם. יעקב אחז בעקב עשו שיצא ראשון, וידו של זרח יצאה ראשונה וסומנה בחוט השני, אך פרץ השיגו ביציאתו אל אוויר העולם.

בהשקפה אמונית, כל דמות המתוארת בספר בראשית מבטאת רעיון ותפיסת עולם, שהונחה כאבן יסוד בתולדות העמים ובהתפתחות האנושות. היכרות עם הרעיון הייחודי שאותה דמות הביאה לעולם

⁵⁸ תיאורה של רות כנערה מחזק את הפירוש כי נוסח ברכת החתנים היה קבוע, שהרי לפי תיאור המגילה רות הייתה נשואה במשך עשר שנים עד שנפטרה.

⁵⁹ להרחבה אודות משמעות מעשה זה יש לעיין בפסקה 'מצאתי את דוד עברי' בפרק ג'.

⁶⁰ אין מדובר בייבום שהרי יהודה הוא חמיה ולא גיסה. תמר חיכתה להתייבם לבנו השלישי של יהודה, וכשראתה כי הוא לא ייבם אותה יזמה את מפגשה עם יהודה המזכיר ייבום כי קרוב משפחת בעלה ייתן לה זרע.

תבצע, דרך התעמקות ברקע שקדם ללידה, בהתרחשות במהלכה, ובסקירה כללית על חיי האיש.⁶¹

מאבק הבכורה בין תאומים מבטא מחלוקת יסודית בהחלת תפיסת עולם. יעקב ועשו מייצגים אידאות מנוגדות שיובילו את ההיסטוריה האנושית. בעוד שיעקב יבקש להשתית את חיי האדם על הרוח והמוסר, עשו יבטא את עוצמת החומר והטבע.⁶² המאבק ביניהם שהתחיל ברחם אמם, ימשיך לאורך תולדות האנושות.⁶³

פרץ זרחה אמנם אינם מנוגדים מהותית כיעקב ועשו,⁶⁴ אך מייצגים תפיסות שונות בתוך שבט המלוכה בישראל.

זרחה מייצג את ההנהגה הישרה והסדורה הפועלת כפי הראוי לה, ונמשל לשמש הזורחת ועושה את תפקידה הקבוע בהארת העולם מעת הבריאה.⁶⁵ בבסיסה של דרך זו ניצבת הנהגה המבקשת יציבות וקביעות, ומתרחקת משינויים היכולים לאתגר את קיומה.

⁶¹ לדוגמא, עניין עמלק בעולם נלמד מהתיאור כי עמלק נולד לאחר גילוי עריות בתוך המשפחה כאשר אליפז אביו חטא עם אשת שעיר ועיברה וילדה ממנו תמנע. כשגדלה נשאה אליפז בנושא בתו של שעיר למרות שהייתה בתו (תנחומא וישב). אם כן, ילד שנוצר באופן המנוגד למוסר העולם, יחתור, הוא זורעו להיאבק במוסר ובישראל המייצגים אותו, והדברים ארוכים.

⁶² **רש"י הירש**, (בראשית כה, כג): "...כי שני גויים בבטנה, המייצגים שתי שיטות חברתיות שונות. המדינה האחת תיבנה על רוח ומוסר, על נשמת האדם באדם. כנגדה חברתה תבקש להיכנות על ערמה וכוח. רוח וחיל, מוסר וכוח יהיו ניצבים זה מול זה".

⁶³ שם: "...ועוד מיום היולד ייפרדו לדרכיהם המנוגדות. בגבור המדינה האחת, תחלש חברתה, וכך המאזנים תעלה ותרד ללא הורף, ללא הכרעה בין 'לאום ולאום'. ההיסטוריה כולה אינה אלא מאבק אחד: ידו של מי תהיה על העליונה, יד הסיף או יד הספר, יד ירושלים או יד קיסרין (מגילה ו' ע"א)".

⁶⁴ **בראשית רבה** (פה, כז): "והנה תאומים" - תאומים מלא הוא שניהם צדיקים, להלן תאומים (יעקב ועשו בראשית כה, כד) חסר אחד צדיק ואחד רשע".

⁶⁵ רבי נחוניא בן הקנה, **ספר הבהיר**: "ישב רבי אמוראי, ודרש... זרחה איקרי על שם החמה, שהחמה זורחת תמיד בענין אחד...".

בניגוד לאחיו, פרץ מבטא הנהגה השואפת לפריצת הגבולות אל המרחבים, ואת הצימאון להגיע לגבהים ולהישגים חדשים. הנהגה זו אינה חוששת מאתגרים ומנפילות, ויודעת שכל נפילה טומנת בחובה עלייה גדולה יותר. פרץ נמשל ללבנה שסימני הזמן ניכרים עליה בפרציה החודשיים, אך ביכולתה להיבנות מחדש לאחר שנראה היה שנעלמה מן רקיע השמים.⁶⁶

הוצאת ידו של זרח מעידה כי לפי טבע העולם צריך הוא לצאת ראשונה.⁶⁷ אולם הקדמתו של פרץ מלמדת, שעניינו של המשיח לצאת ממגבלות הטבע ולחשוף את נשמת העולם. לכן זכה פרץ שמזרעו יקום משיח בן דוד.⁶⁸

מלכות בית דוד שואפת לפרוץ את מצרי העולם הגלוי ולחשוף את היסוד האלוקי המחייב אותו. הדרך המובילה לתיקון עולם, רצופה מורדות ועליות, משברים ותקומות, ורק תפיסה היכולה לראות את הטוב שברע ולהצמיח את יסוד התשובה מעפר החטא,⁶⁹ ראויה לקבל את כתרי המלכות.

⁶⁶ שם: "...פרץ איקרי על שם הלבנה, שהלבנה נפרצת לעתים ונבנית לעתיד..."

⁶⁷ על פי רש"י, (בראשית כה, כו): "...צא ולמד משפופרת שפיה קצרה תן בה שתי אבנים זו תחת זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנסת אחרונה תצא ראשונה נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשון ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין".

⁶⁸ **אגרת בראשית** (סג): "אמר הקב"ה משיח עומד מפרץ ויוצא זרח ראשון, יחזור למעי אמו ויצא פרץ ראשון שהמשיח יוצא ממנו... פרץ והמשיח, שנאמר (מיכה ב') עלה הפורץ לפניו וגו'".

⁶⁹ **מסכת מועד קטן** (טז ע"ב): "אמר רבי יונתן מאי דכתיב (שמואל ב כג, א) נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה". בניגוד גמור לעכן שהיה ממשפחת זרחי ולא רצה בתחילה להודות במעילתו.

עם זאת, מהוצאת ידו של זרח ניתן ללמוד כי מתנוצצים במגמתו ניצני אמת ממצויאות עתידה בה 'אור הַלְבָנָה קְאוֹר הַחֶמָּה', ומלכות ישראל לא תצטרך עוד לפרוץ דרך ולעלות ממשברים, אלא תהיה יציבה וקבועה כשמש העושה את תפקידה.⁷⁰

השגחת ה'

יג וַיִּקַּח בְּעֵז אֶת רוֹת וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה, וַיָּבֵא אֵלֶיהָ; וַיִּתֵּן ה' לָהּ

הַרְיוֹן, וַתֵּלֶד בֶּן.

תיאור הכתוב כי הריונה של רות ניתן מאת הקב"ה ('וַיִּתֵּן ה' לָהּ הַרְיוֹן'), רומז על מצבה הטבעי שמנעה להתעבר כדרך העולם. מכאן צמחה דרשת חכמים כי רות הייתה עקרה.⁷¹

עד כה יד ה' הייתה נסתרת במגילה,⁷² ועם הזכרת מתן שכרה על ידי האלוקים, מתגלה במפורש כי ידו הובילה את התקמות העלילה. כעת, רות זוכה להכרה אלוקית עבור הקרבתה.⁷³

לאחר לידת הבן, נעלם מקומם של רות ובוועז מן העלילה, ושניהם לא יוזכרו עוד. ברגע שהקמת שם המת התממשה בלידת הנכד 'תפקידם' הסתיים, ו'אור הזרקורים' יופנה לנעמי בלבד. על כך ציינו חכמים, כי בליל התעברותה של רות נפטר בוועז.⁷⁴ מתוך דרשתם עולה, כי

⁷⁰ ישעיהו (ל, כו): "וְהָיָה אֹר הַלְבָנָה קְאוֹר הַחֶמָּה וְאוֹר הַחֶמָּה יִהְיֶה שְׂבָעִים קְאוֹר שְׁבַעַת הַיָּמִים בְּיוֹם תִּבְשֶׁה אֶת שֶׁבֶר עֲמוֹ וּמְחִץ מִקְתוֹ יִרְפָּא".

⁷¹ רות רבה (ז, יד): "וַיִּקַּח בְּעֵז אֶת רוֹת וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה אִמֵּר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לֵקִישׁ עֵיקֵר מוֹטְרִין (רַחֵם) לֹא הָיָה לָהּ וּגְלַף לָהּ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֵיקֵר מוֹטְרִין".

⁷² רות (ב, ג-ד): "וַיִּקֶּר מִקְרָהָ... וְהָיָה-בְעֵז, כִּי מִבֵּית לָחֵם. שֵׁם (ד, א): "וְהָיָה הַגָּאֵל עֹבֵר".

⁷³ ובכך הרעיון שכתבנו בפרק ב' בנוגע למתן שכר עבור הקרבה מקבל חיזוק.

⁷⁴ רות זוטא (ד): "אמרו אותו הלילה שבא עליה מת...".

תפקידו של בועז במגילה היה להוות חוליה מקשרת בין הדורות בשושלת שבט המלוכה, וכאשר התעברה רות והוכן הדור הבא - סיים את תפקידו ההיסטורי.

תגובת הנשים

יד וַתֹּאמְרֵנָה הַנְּשִׁים אֶל-נְעָמִי, בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לָךְ גֹּאֵל הַיּוֹם; וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל.

לידת בנם של בועז ורות עשתה רושם בקרב נשות בית לחם. בחזרתן של נעמי ורות לבית לחם הן נפגשו עם נשות העיר, אשר תמיהתן 'הֲזֹאת נְעָמִי' הצביעה על השינוי לרעה שחל בנעמי. כעת נשים אלו מברכות את ה', ומעידות כי אלוקים מלווה את כל תהליך שיבת נעמי, והוא העניק לה שכר בסופו.⁷⁵

דרך ברכתן מתברר, כי תהליך השיבה במגילה היה לא רק מנת חלקם של נעמי ובוועז, אלא גם של נשות בית לחם, שהפנימו כי מקור ההתרחשות אלוקי.

מילת 'הגֹּאֵל' בדבריהן מתייחסת הן לבועז והן לרך הנולד. לידת הבן, יצירת דור המשך, מהווה גאולה אישית לנעמי, ובלידה זו נחתמת גם גאולת בועז המקים שם למת. בהמשך, הן מאחלות לנעמי שהבן הנולד יזכה להקים משפחה, ששמו יקרא בישראל לדורות ('ויקרא שמו בְּיִשְׂרָאֵל').

טו וְהָיָה לָךְ לְמָשִׁיב נֶפֶשׁ, וּלְכֹלֶל אֶת-שִׁבְתֶּךָ: כִּי כָלִתְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתְּךָ יְלֻדְתוּ, אֲשֶׁר הִיא טוֹבָה לָךְ, מִשְׁבָּעָה בָּנִים

⁷⁵ להרחבה במשמעות הברכה יש לעיין בפרק ב' בפסקה 'יברכה ה'.

הנשים מציינות כי הבן יוכל להשיב את נפש נעמי, ולהיות לה לסעד ולתמך לעת זקנתה. כאשר נפש האדם אינה מוצאת מנוח מהמציאות בה היא נמצאת, הדבר יעורר תסיסה פנימית וחוסר מרגוע, כמשל לנפש הנעה ממקום למקום בגוף האדם. מתן מענה ראוי לחוסר המנוח, ירגיע את נפש האדם וישיבה למקומה הראשון.

נפשה של נעמי הייתה עגומה עליה עוד לפני ירידתה מהארץ,⁷⁶ ואף שחזרה לבית לחם הכריזה כי 'מָרָא' היא, בשל מרירות חייה. לידת נכדה מהווה נקודת זמן, בה החיים חזרו להאיר לה פנים, והיא מתנחמת לאחרי שראתה כי יש שכר לפעולת שיבתה.

לראשונה, הנשים מתייחסות לקיומה של רות, אך באופן נסתר ('כְּלֶתֶף'). סגנון זה מחזק את הנחתנו הראשונה, כי מבחינתן נעמי היא 'מרכז הסיפור', ורות רק נלווית אליה.

בהשוואתן את רות לשבעה בנים, הן מעוניינות לנחם את נעמי. כפי שלמדנו, נחמה מעוררת את האדם להסתכל לתוך עומקם של המאורעות, ולראות את יסוד 'גם זו לטובה' הטמון בהם.⁷⁷ בבסיס דברי הנשים עומדת הנחתן, כי אלמלא האסונות שעברו על נעמי לא הייתה מתגלה אהבתה הרבה של רות, הטובה לה 'מִשְׁכָּעָה בָּנִים'. על כך דרשו חכמים, כי הנשים רמזו על היות בועז דור שביעי לפרץ, ונישואיו עם רות ממשיכים את תולדות שבט המלוכה.⁷⁸

טז וַתִּקַּח נְעָמִי אֶת הַיָּלֵד וַתְּשִׁתְּהוּ בְּחִיקָהּ, וַתְּהִי לוֹ לְאִמָּנָת.

⁷⁶ הדבר בא לידי ביטוי בשמות שקראו לבניהם.

⁷⁷ להרחבה בנושא הנחמה יש לעיין בפסיקה 'נחמה' בפרק ב'.

⁷⁸ רות זוטא (ד): "...משבעה בנים שנולדו מיהודה ועד בועז, שנא' אלה תולדות פרץ וגו'..."

'אור הזרקורים' מופנה לנעמי בלבד, והיא מתוארת כנושאת את נכדה ומטפלת בו. בדרך זו המגילה מבקשת מהקורא להפנות את מבטו לשכרה של נעמי, שהתקבל בעקבות החלטתה לשוב לעמה. במבט כולל נגלה, כי דרך התשובה שזיכתה בשכר את מייסד שבט יהודה,⁷⁹ יושמה בחיי נעמי, ותצא אל הפועל גם אצל דוד המלך שמעשה תשובתו נחקק לדורות עולם.⁸⁰

קריאת השם

יז וַתִּקְרָאנָהּ לוֹ הַשְּׁכֵנֹת שֵׁם לְאִמֵּר יֶלֶד בֶּן לְנַעֲמִי; וַתִּקְרָאנָהּ שְׁמוֹ עֹבֵד, הוּא אָבִי יְשִׁי אָבִי דָּוִד.

דוגמא נוספת לרושם הרב שעוררה לידת הבן, ניתן לראות ביחס של שכנותיה של נעמי. בחירתן לקרוא שם לילד, מהווה סגירת מעגל נוספת בתום המגילה. נשים אלו חזו גם בקריאת שמה החדש של נעמי בחזרתה לבית לחם, והנה כעת הן קוראות בשם של היורש.

בטבעו של עולם קריאת השם לרך הנולד תתבצע על ידי הוריו ומשפחתו. מתוך הקרבה המשפחתית והנפשית אל הילד, יצמחו הרצון וההחלטה לקריאת השם. הנחה זו מלמדת, כי החלטת השכנות לקרוא שם לילד מבטאת את הרגשת קרבתן כלפי נעמי. נשים אלו הזדהו עם אבלה הכבד, ושמחתן בראותן את הנכד שוכב בחיקה של סבתו נעמי הייתה

⁷⁹ **בראשית רבה** (צט, ח): "...אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה הודית במעשה תמר, יודוך אחיך להיות מלך עליהם". **שמות רבה** (ל, יט): "...ולמה נתן הקב"ה כתר ליהודה... אלא שדן דין אמת לתמר...".
⁸⁰ **מסכת מועד קטן** (טז ע"ב): "אמר רבי יונתן מאי דכתיב 'נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על נאם' - דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה".

רבה! סביר להניח, כי לאחר ששמעו בועז ורות את השם שקראו השכנות לבנם, בחרו בו לשם קבוע.

'עובד'

כפי שלמדנו, דרך שמות הילדים ניתן להיפגש עם רגשות ההורים ושאיפותיהם שעמדו ברקע נתינת השם. המגילה מתארת כי בחירת השם 'עובד' על ידי השכנות, נבעה מתוך הכרתן כי 'ילד בן לנעמי'.

שכנותיה מניחות כי ילד זה נולד בעקבות מעשיה של סבתו שהכשירו את הקרקע לנישואי בועז ורות. אלמלא החלטתה האמיצה לשוב מהנכר אל עמה ואלוקיה, הורי הילד לא היו נפגשים ומתחתנים. מכאן מתברר מדוע השכנות מייחסות את הילד לנעמי, ולא לבועז ורות.

באופן מעמיק, העובד מנתב את מרצו וכישרונותיו למטרת אדונו. מרגע התחלת העבודה, העובד משעבד עצמו למען המטרה שהוטלה עליו. בראייה אמונית, בבסיס הבריאה הוטל על האדם לעבוד את עבודת האדמה ולפתח את העולם,⁸¹ ודרך מלאכת העבודה מתקשר האדם לבוראו, ונעשה שותף בקידום מטרות הא-ל בעולם.⁸²

הנחתנו מלמדת, כי דרך השם 'עובד' מאחלות השכנות שבן זה ימשיך את אבותיו, שעבדו את ה' בשלמות וללא טובות הנאה. נעמי חזרה לבית לחם לאחר שהנכיחה את האלוקים בחייה. רות הצטרפה לעם ישראל תוך הקרבה ומסירות, ובוועז החליט להקים את שם המת על נחלתו ולשאת

⁸¹ **בראשית** (ב, ה): "וואדם אין לעבוד את האדמה", ויורחב בהמשך.

⁸² על פי **רש"י הירש**, (בראשית ב, ה): "אין הארץ מתפתחת אלא למען האדם - לצורך עבודתו המוסרית עלי אדמות... האדם השליט באדמה, עובד במישרין את ה'; ואילו בעקיפין הוא עובד את האדמה - שכן ה' העבירו למטרותיה. האדם מנצל את כוחות האדמה, והוא משנה את פניה לצורך מטרותיו; אך מטרות האדם ניתנו לו מידי ה'; ומשום כך אין הארץ מקפחת את ייעודה, אלא היפוכו של דבר: היא משיגה את ייעודה".

את רות לאשה. מעשים אלו הובילו להולדת הבן, ועל כך שכנות נעמי נותנות את דעתן בבחירת שם זה.

במבט אמוני, מחשבת ההורים בזמן ההתעברות משפיעה על תכונת הילד שייולד מחיבור זה.⁸³ מכאן דרשו חכמים, כי בזכות כוונת בועז ורות שהייתה לשם שמים,⁸⁴ הם זכו בבן שעבד את בוראו בלב שלם לאורך חייו הארוכים.⁸⁵

לקיחת אחריות

עם הזכרת שם הילד לראשונה, המגילה מציינת את יחסו אל דוד המלך. באופן זה מבקשת המגילה מהלומד להבחין בקשר הישיר בין מעשי האישים לבין שכרם בדמות הבן. במבט מרום, זהו שכרו של עם ישראל בדמות מלכות בית דוד.

תוצאות מעשי האדם אינן ניתנות לצפייה מראש ואינן וודאיות. בשל כך, צריך הוא לבצע את מעשיו מתוך נקודת מוצא כי אחריות גדולה מונחת על כתפיו,⁸⁶ והחלטותיו צריכות לנבוע מתוך יראת שמים, המהווה

⁸³ **אורח החיים הקדוש**, (בראשית מט ג): "ראובן ראשית אוני - ...דבר זה ימשך מההרכבה בשעת זריעה אם נפש אדם הזורעת חושבת בחשק המעשה לצד המעשה כי יערב לו... כי המחשבה באותו מצב בונה הבנין בנולד, וזה לך עיקר גדול כי המזריעים הם הבונים לנפש הנולד, ואם תזרע בנקיון וטוהר קדיש משמייא נחית, ואם תולד בו כל שהוא מחלק הרע דרך שם תכנס בחינת הרע ותעל צחנתו ובאשו...".

⁸⁴ **אבן עזרא** על הפסוק: "עובד - שלקח בועז אשה בזקנותו והוליד רק לכבוד ה', וכן רות, ועל כן יהיה גם הבן עובד ה', שרוב הבנים דומים לאב ולאם שהם השרשים".

⁸⁵ **תרגום יהונתן** על הפסוק: "עובד - דפלה למרי עלמא בלב שלים" (שעובד את אדון העולם בלב שלם). וכן, **בראשית רבה** (צו, ד): "...ישי עובד ובוועז, אמרו חז"ל כי יותר מארבע מאות שנה היר".

⁸⁶ רמב"ם, **משנה תורה** הלכות תשובה (ג, ה): "...צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב. וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב. חטא חטא אחד, הרי הכריע את עצמו

יסוד לכל עבודת ה'.⁸⁷ מעשיהם של דמויות העלילה נבעו מתוך לקיחת אחריות לעשות את המצופה מהם, ואלמלא רצונם הטהור, היוסדות מלכות בית דוד הייתה נפגמת.

תולדות

יח וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פְּרֶץ, פְּרֶץ הוֹלִיד אֶת חֲצֵרוֹן. יט וְחֲצֵרוֹן הוֹלִיד אֶת-רָם, וְרָם הוֹלִיד אֶת עֲמִינָדָב. כ וְעֲמִינָדָב הוֹלִיד אֶת נְחֹשֶׁן, וְנְחֹשֶׁן הוֹלִיד אֶת שְׁלֹמֹה. כא וְשְׁלֹמֹה הוֹלִיד אֶת בְּעֻז, וּבְעֻז הוֹלִיד אֶת עֹבֵד. כב וְעֹבֵד הוֹלִיד אֶת יִשִׁי, וְיִשִׁי הוֹלִיד אֶת דָּוִד.

תולדות משפחה מתארים תנועה שנוצרה אמנם בעבר, אך רישומה ממשיך לתת את אותותיו בהווה, ופניה מועדות לעתיד. כל דור מהווה חוליה משמעותית בשלשלת הדורות, ועל כתפו מוטלת אחריות לדאוג לקיום המשך המשפחה. התולדות מעידים כי העבר אינו נעצר בפטירת המייסדים, אלא זרעם משמש עדות חיה למפעלם ולזכרם.⁸⁸

המגילה מתארת כי הולדת עובד לבועז, קישרה את העבר אל העתיד במשפחת פרץ. בכך נוצר המשך לרעיון אבי המשפחה המתבטא בשאיפה לפריצת הגבולות, וביכולת הקימה מתוך משברים הייחודיים למלכות בית דוד.

ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה. עשה מצוה אחת, הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה, שנאמר: "וצדיק יסוד עולם" (משלי י, כה)...".⁸⁷ על פי דברים (י, יב): "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שָׂאל מֵעַתָּה פִּי אִם לְיָרְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ...". שם, כ "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא, אֹתוֹ תַעֲבֹד...".⁸⁸ על פי מסכת תענית (ה ע"ב): "אמר רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת... מקיש הוא לזרעו: מה זרעו בחיים, אף הוא בחיים".

ריבוי ותקווה

חכמים למדו ומצאו כי אופן תיאור התולדות במגילתנו זהה לניסוח תולדות מעשה בראשית. בעוד שבשאר המקומות המילה 'תְּלִדֹת' כתובה בחיסור,⁸⁹ בתולדות מעשה בראשית ובמגילתנו המילה מופיעה בשלמותה - 'תְּלִדֹת'.⁹⁰

בחירת שמואל הנביא בנוסח זהה מצביעה על קיומו של קשר רעיוני בין מעשה בראשית לתולדות פרץ.

בטבעו של עולם, התפתחות רעיון וריבוייו מכיל בקרבו גם חסרונות. אור המחשבה הראשונית מתקהה עם התפרטותו ליחידים הנושאים את הרעיון. אף כי תולדות האדם מהווים זכר ועדות לדמות אב המשפחה, הצאצאים אינם יכולים לשמש העתק מקורי למייסד משפחתם. אולם על שתי התולדות שלפנינו, מעשה בראשית ומשפחת פרץ, הכתוב מעיד כי קיימת שלמות בפרטים גם עם ריבויים.

מחשבת האלוקים לברוא את העולם התפרטה באופן שלם במעשה בראשית, כאשר הבריאה נבראה במילואה.⁹¹ עם סיום מלאכת הבריאה, הוטלה על האנושות האחריות לעבוד בעולם ולשומרו.⁹² החטאת מטרה זו

⁸⁹ **בראשית** (כה, יב): "וְאֵלֶּה תְּלִדֹת יִשְׁמַעֲאֵל בֶּן-אֲבִרְהָם... שֵׁם (לו, א, ט): "וְאֵלֶּה תְּלִדֹת עֶשָׂו הוּא אָדָם... וְאֵלֶּה תְּלִדֹת עֶשָׂו אָבִי אָדָם בְּהַר שְׁעִיר". שֵׁם (לו, ב): "וְאֵלֶּה תְּלִדֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן-שִׁבְעָה-עָשָׂר שָׁנָה... וְעוֹד.

⁹⁰ **בראשית רבה** (יב, ו): "כל תולדות שבמקרא חסרין בר מן תרין, אלה תולדות השמים והארץ... אלה תולדות פרץ".

⁹¹ על פי **מסכת חולין** (ס ע"א): "אמר רבי יהושע בן לוי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בדעתן נבראו בצביונם נבראו שנאמר (בראשית ב, א) 'ויכולו השמים והארץ וכל צבאם' אל תקרי צבאם אלא צביונם".

⁹² על פי **בראשית** (ב, טו): "וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים, אֶת-הָאָדָם; וַיַּנְחֵהוּ בְּגַן-עֵדֵן, לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ". **רש"י** **הירש** על אתר: "ה'עבודה' וה'שמירה' האמורות כאן אינן מתייחסות רק לעבודת הקרקע; אלא הן

באכילת פרי עץ הדעת גרמה חיסרון לבריאה,⁹³ וחשפה את הקשר העצמי בין האדם לבין עולמו. בכך התברר, כי מעשיו הלא מוסריים של האדם פוגמים בשלמותה של המציאות.⁹⁴

כתשובה לכך, שושלת פרץ מכילה בקירבה את היכולת לתקן את העולם ולהחזירו לשלמותו המקורית. הרעיון שהתגלה בפרץ זוקק במהלך הדורות עד שהופיע במלכות בית דוד.⁹⁵ תקוות האנושות לתיקון המוסר העולמי תלויה היא במשיח בן דוד,⁹⁶ והבאת המציאות לשלמות תרומם גם את הצדדים שבטבע, כפי שהיה בטרם חטא האדם הראשון.⁹⁷

כוללות את כל התנהגותו המוסרית של האדם, במעשהו ובמחשלתו... וגם חז"ל מייחסים את "לעבדה ולשמרה" לתורה ולמצוות, הוה אומר: לכלל ייעוד האדם". **קהלת רבה** (ז): "בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן... תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם תקלקל אין מי שיתקן אחריך".

⁹³ רמח"ל, **דרך ה'** (ח"א ג): "וכיון שחטא אדם הראשון נשתנו הדברים שינוי גדול. והוא, כי הנה בתחילה היו בבריאה החסרונות, שהיו בשיעור מה שהיה מצטרך לשיהיה אדם הראשון במצב השיקול שזכרנו, ויהיה לו מקום להרוויח את השלמות ביגיע כפיו. אמנם על ידי חטאו נוספו ונתרבו חסרונות בעצמו של אדם ובבריאה כולה, ועוד נתקשה התיקון ממה שהיה קודם...".

⁹⁴ **רש"י**, (בראשית א, כז): "וַיִּרְדּוּ בְּגֵת הַיָּם - יש בלשון הזה לשון רידוי ולשון ירידה, זכה רודה בחיות ובבהמות, לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו". וכן על פי **בראשית רבה** (ח, יב): "אמר רבי חנינא: אם זכה רדו, ואם לאו ירדו".

⁹⁵ על פי **רות רבה** (ח, א): "...כך אמר הקב"ה לדוד מה צורך היה לי לייחס פרץ חצרון... לא בשבילך - מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתי".

⁹⁶ **רש"י הירש**, (בראשית כב, יב): "...תולדות שמים וארץ, שנבראו במאמר, שלמות באיכותן ובכמותן. כמוהן תולדות פרץ, שעליהן מושחתת תקוות ישראל לגאולת העולם".

⁹⁷ **ישעיהו** (יא, ו-ט): "וְיָגֵר זָאב עִם-כֶּבֶד, וְנֹמֵר עִם-גְּדִי יִרְבֵּץ; וְעֵגְל וְכַפִּיר יִמְרִיא יַחְדָּו, וְנֹעַר קָטָן נִהַג בָּם; וּפְרָה וְדָב תִּרְעָנָה, יַחְדָּו יִרְבְּצוּ יְלְדֵיהֶן; וְאַרְיֵה, כִּפְקָר יֹאכַל-תְּבֵן; וְשֹׁעֵשֶׁע יֹנֵק, עַל-חַר פֶּתֶן; וְעַל קְאוֹרֵת צִפְעוֹנִי, גָּמוּל יָדוּ הָדָה: לֹא-יִרְעוּ וְלֹא-יִשְׁחִיתוּ, כָּל-הָרַק קִדְשֵׁי".

הנחתנו מלמדת שהמגילה מצביעה כי תולדות פרץ מהווים תשובת המשקל לחטא האדם הראשון. מתולדות אלו תצא בשורה לעולם שתוכל להחזיר את השלמות שהייתה בתולדות מעשה בראשית.

דוד בן ישי

מבין צאצאיו של שבט המלוכה בולטת ייחודיותו של ישי אבי דוד. כפי שלמדנו, בטבע שבט יהודה קיימת מנהיגות פורצת דרך, המיועדת להוביל את העולם אל עבר ייעודה. תכונה זו המזמנת לפתחה אתגרים ונפילות, טומנת בחובה גם יכולת קימה מעפר הנפילה. ובזכות תנועת התשובה העומדת באופי בית יהודה הם קיבלו את כתר המלוכה.

אולם, למדו חכמים כי ישי היה שונה בנוף משפחתו. בעוד שיתר בני שבטו נפלו וקמו, ישי כלל לא חטא בחייו.⁹⁸ דמותו משמשת כדוגמא לאדם אשר אורחות חייו ביטאו את פסגת השלמות הרוחנית. לגביו, לא התקיים עיקרון רוחני הקובע כי החטאים הם המביאים מיתה על האדם,⁹⁹ ועילת מיתתו נבעה רק מגזרת המיתה שירדה לעולם בעקבות חטא אדם הראשון.

לאור זאת מתבקש לשאול:

- מדוע נולדה במשפחת שבט יהודה דמות החורגת מאופיים הטבעי?

⁹⁸ **מסכת בבא בתרא** (יז, א): "תנו רבנן ארבעה מתו בעטיו של נחש ואלו הן בנימין בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד. וכולהו גמרא לבר מישי אבי דוד דמפרש ביה קרא (וכולם קיבלו את הידיעה מהמסורת, ואילו אצל ידי הכתוב במפורש מלד זאת) דכתיב (שמואל ב יז, כה) '...ועמשה בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב'. וכי בת נחש היא? והלא בת ישי היא! דכתיב (דברי הימים א ב, טז) 'ואחיותיהם צרויה ואביגיל' אלא בת מי שמת בעטיו של נחש".

⁹⁹ על פי **מסכת ברכות** (לג, א): "...אמר להם (רבי חנינא בן דוסא) ראו בני אין ערוד ממת אלא החטא ממת...".

- ומדוע דווקא ישי נבחר להיות אביו של דוד מלך ישראל?
בעולם בו חטאי האדם מחויבי המציאות,¹⁰⁰ התשובה מבורכת לעולם, ונותנת תקווה לאנושות לתקן את מעשיה. שבט יהודה נבחר ללמד במעשיו את ישראל דרכי התמודדות ותשובה נכונים.
אולם, מציאות זו הינה בדיעבד, ונמשלת להתמודדות אדם בריא עם החולי הבא עליו חדשים לבקרים. אל לנו לטעות ולקדש את יכולת הקימה מעפר החטא כדבר בעל ערך הנשגב ביותר. אין אנו מקדשים את הבינוניות, אלא את השלמות הטהורה. שומה עלינו להפנים ולהאמין שכשם שהבריאה נבראה שלמה וללא פגמים, כך יגיעו ימים שהקודש יאיר את כל מערכי החיים, ולא יהיו עוד נפילות לאדם ולעולם.
דמותו הייחודית של ישי בשבט המלוכה מהווה נקודת אור של מציאות עתידית זו. חייו סימנו את המטרה שלשמה מלכות ישראל תוביל את עמה - שלמות רוחנית. דוד המלך נולד לאב שאורחות חייו שימשו לאות ולמופת, והכשירו את הקרקע למציאות מתוקנת שהשגתה מוטלת על כתפי זרעו - משיח בן דוד.
יוצא אפוא, כי דמותו השונה של ישי בקרב בני משפחתו מלמדת כי בשלב הזה - מעשה התיקון הוא הכרחי וראוי ביותר, אך באחרית הימים - תופיע השלימות הרוחנית בטהרתה, ולשם תוביל אותנו מלכות בית דוד.

---

¹⁰⁰ קהלת (ז, כ): "כי אדם אין צדיק בארץ, אשר יעשה טוב ולא יחטא".